

УДК 32.01:[321:323.172]"197/20"

ВСТУП ДО СУБНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ: ВІД УПЕРЕДЖЕНЬ ДО СТВЕРДЖЕНЬ

Гнатюк В. В.,
аспірант кафедри політології
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті простежено еволюцію субнаціонального питання в політичній науці у період з 70-х рр. ХХ ст. до нашого часу. Автор виділив етапи становлення проблематики, хронологічно окреслив та класифікував їх. Здійснено аналіз ключової літератури, яка відображає концептуальне наповнення субнаціональної тематики протягом вказаного історичного періоду. Автором визначено теоретичні обставини, що гальмували наукові дослідження, а також політичні процеси, які їх стимулювали та обумовлювали. Були вказані перспективи подальших розвідок у субнаціональних порівняльних дослідженнях.

В статье прослежена эволюция субнационального вопроса в политической науке с 70-х годов ХХ века до нашего времени. Автор выделил этапы становления проблематики, хронологически очертил и классифицировал их. Осуществлен анализ ключевой литературы, которая отражает концептуальное наполнение субнациональной тематики в течение указанного исторического периода. Автором определены теоретические обстоятельства, которые тормозили научные исследования, а также политические процессы, которые их стимулировали и обуславливали. Были указаны перспективы дальнейших исследований в субнациональных сравнительных исследованиях.

The article examines the evolution of subnational issue in political science from the 1970s to our time. The author highlights the stages of the formation of problem, chronologically outlines, and classifies them. The analysis of key literature, which reflects the conceptual content of subnational issue during the specified historical period, is carried out. The author determines the theoretical circumstances that hampered scientific research, as well as political processes that stimulated and conditioned them. Prospects for further research in subnational comparative studies based on the latest developments of Latin American scholars are outlined.

Ключові слова: субнаціональне питання, субнаціональна одиниця, субнаціональний порівняльний метод, національний ухил, федеративний монізм.

Постановка проблеми. Дослідження науковців на межі останньої чверті ХХ ст. в політичній науці відзначалися своєю обмеженістю у вивченні субнаціональної політики. Вчені активно аналізували демократичні переходи держав на національному рівні у 80-90-х рр. В рамках даної політичної практики процес децентралізації зумовив інтерес до місцевої політики в унітарних та федеративних країнах, що прагнули демократизуватися. Врешті-решт на початку ХХІ ст. відбулося формування нового теоретико-методологічного підходу до вивчення політичних процесів, який був проте відірваний (у часовому аспекті) від практики, яка уже здійснювалася майже 30 років. Така ситуація мала конкретні обставини у вигляді «упереджень» у політичній науці, що побутували у той час. Сьогодні ж існують «ствердження», які цей стан спростовують.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Субнаціональний рівень аналізу політичних процесів у державі порушувався рядом науковців (Р. Дал, Дж. Сарторі, С. Роккан, А. Лейпхарт, Дж. Фокс, Г. О'Доннелл), проте відображав фрагментарний погляд на дану проблематику. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. Р. Снайдер обґрунтував методологічний інструментарій для досліджень такого типу – субнаціональний порівняльний метод. У наступні два десятиліття тематика набула значного наукового відголосу з боку латиноамериканських дослідників (Е. Гібсон, Ж. Бехренд, Л. Уайтхед, К. Гервасоні, А. Гірауді, Е. Бентон, Дж. Суарес-Као, Ф. Фрейденберг, К. Ітон та ін.), що розкривають потенціал феномену «субнаціональна політика» з різних аспектів.

Постановка завдання. Відповідно до теми дослідження визначені такі завдання :

1. Окреслити політико-процесуальні умови та теоретичні обставини становлення наукової проблеми.

2. Виділити етапи розвитку субнаціонального питання та їх особливості в політичній науці у вищевказаний період.

Метою статті є висвітлення еволюції субнаціональної проблематики у політичній науці у період з 70-х рр. ХХ ст. до сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. 70-ті рр. ХХ ст. ознаменували початок довготривалого політичного процесу в глобальному масштабі. Це було охарактеризовано науковцем С. Хантінгтоном як «третя хвиля демократизації» [14] і протікала вона як перехід національного режиму з недемократичного стану у демократичний. Кульмінаційного вираження дані процеси набули у 80-90-х рр., коли максимальна кількість країн вступила у фазу транзиту. Стосовно практичного поля здійснення, ця проблематика отримала значний теоретико-методологічний відголос у роботах політологів [5; 7; 20; 22; 23; 24; 25], які досліджували специфіку інституційних (неінституційних також) змін у державі на національному рівні. Як наслідок, ми вступили у вік децентралізації. [26, с. 1]

Процеси демократизації та децентралізації детермінували об'єктивну акумуляцію значного потенціалу відцентрових сил у країнах, що трансформувалися. Саме ця умова у далекій перспективі зумовила перестановку акцентів дослідження у політичній науці: з національного на субнаціональний рівень аналізу. І, хоча, зародки до вивчення цієї теми з'являються на початку 70-х рр. минулого століття, проте наукової автономності проблема набуває лише з початком ХХІ ст. Причини такого часового розколу у предметному пошуку, що підкріплювався б відповідною адекватною до нього методологічною основою, приховані у конкретних обставинах, що були виражені у формі теоретичних «упереджень» того часу.

Протягом тривалого періоду дослідники аналізували політичні процеси у державі виключно на національному рівні. Загалом у науці побутовала ідея, що будь-який прояв політичного життя у зменшеному просторовому масштабі – регіональному чи локальному – це лише проекція національного вияву. З іншого боку, відсутність інтересу до місцевої політики обумовлювалася сумнівом щодо достовірності даних про субнаціональні явища, а також скептицизмом стосовно можливості здійснення узагальнень через збільшення випадків на основі субнаціональних одиниць. В сукупності ці причини символізували феномен «головного ухилу» [24] у теорії політичної науки. Основний масив праць у другій половині ХХ ст., що стосувалися демократизації, був у національному ракурсі [6]. Таким чином зазначаємо про «національний ухил» як упередження, що став відповідним атрибутом для політології з 70-х рр. ХХ ст., коли про це зауважив С. Роккан.

На нашу думку, у той момент зароджується зіставлення ситуацій (juxtaposition), коли співіснують визначені парадигмальним відношенням концептуальні рамки для науки, а також політична практика, яка далеко не завжди вписується у ці методологічні окреслення, проте вони існують разом у єдиному територіально-просторовому вимірі. Як наслідок, це обумовлює певні «виходи» за межі, що конституювані раніше.

Вперше це здійснюється з публікацією роботи «Поліархія. Участь та Опозиція» Р. Дала [5], який зазначає, що «навіть у межах країни, субнаціональні одиниці часто варіюються в можливостях, які вони надають для оскарження та участі» [5, с. 14]. Проте далі він не розвиває цю думку, що потім лапідарно назве «серйозним упущенням» цілої праці.

А. Лейпхарт [20], застосовуючи порівняльний метод, вважав, що в його основі обов'язково має лежати відносно незначна кількість емпіричних випадків, проте згодом відмітив, що одним із шляхів вирішення даної складності є збільшення їх кількості за допомогою повздовжнього розширення, тобто, збільшення подій одного роду, що цілком може відповідати ряду субнаціональних одиниць у державі. Хоча цей фрагмент тези не був ним доповнений.

Дж. Сарторі, у той же час, у своєму дослідженні [25] проводить співвідношення, у якому, по-перше, є національний та субнаціональний рівні аналізу, по-друге, – загальне поняття «системи», а, по-третє, – виборча система як кластер. Аналізуючи їх на предмет системності, вчений зазначає, що «штат у державі не є суверенним ... Звідси Флорида або Луїзіана не є державою у такому сенсі, як Мексика та Танзанія» [25, с. 9], проте логіка такого мислення – це шлях у теоретичну пастку, бо врешті-решт, визначаючи інший критерій аналізу, тобто конкретніший, ми спускаємося «вниз» по драбині концептуалізації, де відбувається зміна кореляційної ситуації, і тоді «субнаціональні одиниці аналізуються в термінах системних властивостей, задуманих також на національному рівні. Здається, що штат насправді є державою» [25, с. 12]. У такому осмисленні відображається мінливість протікання предмета дослідження, який актуалізується безпосередньо політичною практикою, а тому латентно віднаходить у собі новий потенціал, що може споглядатися уже не в тих концептуальних рамках.

Представники політичної науки, напрацювання яких ми розглянули вище, втілюють теоретичну конотацію «національного ухилу» (whole-nation bias), яка існувала протягом 70-80-х рр. ХХ ст. Таке

наукове «упередження» відповідало логічним запитам методологічного пошуку, який ґрунтувався на аналізі виключно національного рівня держави, що перебувала у транзиті. Субнаціональна проблематика опосередковано виникала у дослідженнях, характеризувалася фрагментарним висвітленням, а часто – лише зауваженнями чи згадкою. Такі часові рамки та концептуальне наповнення були властиві розвитку тематики субнаціональної політики – етапу представлення, який символізував першу «зустріч» методологічного флагамену та явища, яке не вписувалося, проте екзистенційно було завжди поряд з ним.

Це «національне упередження» у порівняльній політології змінилося в останнє десятиріччя ХХ ст., коли почали досліджувати різноманітні аспекти субнаціональної політики, а саме: територіальне продовження процесів демократизації. Адже транзит, у який входила держава, що трансформувалася, закінчувався успішним, тобто демократичним, дефініціюванням національного режиму (інколи був реверс даного процесу), проте часто таке ствердження не усувало порушень громадянських прав та свобод індивідів на місцях – субнаціональних одиницях, – а тому потребувало здійснення «зменшення масштабу» на відповідність інституційних результатів перехідного процесу до ліберального режиму у них. Ця тенденція у середині 90-х рр. підняла місцеву політику на чільне місце у дослідженнях. Отже, обумовлюючись процесами демократизації та різними видами децентралізації, субнаціональна одиниця стала відображати якісно-кількісний еквівалент зміни на рівні держави, а також бути феноменом політичного життя, яке не є явищем «у маленьких штанцях» [10] Вищезгадані процеси були характерними як унітарним, так і федеративним країнам [7].

Одним з перших, хто підійшов до осмислення субнаціональної проблематики у цей період, був Г. О'Доннелл, який корелював просторовий чинник з дотриманням принципу верховенства права, що функціонує на даній території [22]. Відповідно до цього, дослідник розділив Латинську Америку на «сині», «зелені» та «коричневі» зони, де у перших функціонує верховенство права, у других – воно більш обмежене, а у третіх – практично відсутнє. По суті, він відзначає, що демократичний національний режим – це лише оболонка складного інституційного процесу, який інтегрує територію, де протікає, додаючи однак, що «режим поліархія, що акумулює регіональні режими, які за своєю природою не є поліархіями, володіють журналістською інформацією та доповідями правозахисних організацій (вони є безпосередніми учасниками місцевого життя, що здійснюють його моніторинг), що деякі з цих регіонів функціонують менш, ніж в поліархічний спосіб» [23]. Іншими словами, «гегемонія живе знизу» [21]. На нашу думку, тут буде доречною теза про те, що ступінь, у якому громадяни демократії користуються політичними правами та свободами, широко різняться не тільки через соціальні розколи, такі, як клас та етнос, але і через субнаціональні кордони.

Субнаціональні одиниці аналізу почали відігравати все більшу роль у порівняльній політології. Уже тоді існувала значна кількість досліджень з таких проблем, як етнонаціональні конфлікти, економічні, політичні та соціальні реформи, демократизація, що залежали від порівнянь потенціалу між субнаціональними одиницями, проте на кінець ХХ ст. була приділена недостатня увага щодо методологічних питань, які виникають в процесі таких досліджень.

На початку ХХІ ст. у світ виходить стаття Р. Снайдера [26], яка стає, без перебільшення, відправною точкою у побудові методології у порівнянні субнаціональних одиниць. Ключовими ідеями цієї теоретичної конструкції стали: по-перше, акцент та концентрація уваги на субнаціональних одиницях, які є інструментом для збільшення кількості спостережень і можливості для здійснення контрольованих порівнянь і, як наслідок, оптимізації досліджень малої множини елементів; по-друге, аналіз таких одиниць дає змогу підвищити точність у вияві причинно-наслідкових зв'язків через єдиний кластер узагальнення та уніфікований код; по-третє, надається безпосередній концептуальний інструментарій для порівняння контексту просторової нерівності політичних та економічних трансформаційних процесів.

Науковець також зауважує про дві стратегії субнаціонального аналізу: в межах нації та міжнаціональні порівняння. Більше того, їх можна активно об'єднати в одному дослідженні.

В цілому, така методологічна множинність допомогла та спричинила «відкриття дверей» до субнаціональних досліджень, завдяки наголосу на детерміністській, а не імовірнісній причинності. Перевага логіки необхідних та достатніх умов полягає в тому, що вона дозволяє каузальним висновкам бути дійсними у невеликій кількості випадків [27].

Перше десятиліття ХХІ ст. характеризувалося наявністю досліджень, які репрезентували підвищений науково-теоретичний інтерес до субнаціональної політики, що (необхідно зазначити), був підкріплений власними методиками вимірювання та класифікації випадків у межах субнаціональних одиниць аналізу.

Так, робота Е. Гібсона [9] заснована на ситуації, коли у демократичній державі наявні авторитарні регіональні одиниці. Остання, у свою чергу, конструює сферу «граничного контролю» (boundary control), що за сутністю є широкомасштабною системою територіального врядування, до складу якої входять три структурні елементи: парафіалізація влади, націоналізація впливу та монополізація наці-

онально-субнаціональних зв'язків. Вагомим внеском є введення терміну «територіальність» як стратегії впливу, контролю та управління ресурсами, людьми на території, яку контролюють.

К. Гервасоні [15] аналізує процес фіскальної децентралізації у ключі теорії держави-рантьє, що, як наслідок, впливає на форму субнаціонального політичного режиму на прикладі Аргентини. Науковець відзначає, що рантьєризм – це явище політичне, а не факт, що обумовлюється географічними чинниками наявності ресурсів. Для його досліджень характерне використання об'єктивних та суб'єктивних методик вимірювання субнаціональних режимів.

У працях А. Гірауді [11] розглядається проблема зіставлення режимів, тобто існування субнаціональних недемократичних режимів (SUR) поряд з національними демократичними урядами. Зокрема, досліджуються фактори, що сприяють відтворенню цих режимів (SUR) в Аргентині та Мексиці, дві країни, які останнім часом переживали національну демократизацію, хоча й територіально нерівномірно.

Роботи Ж. Бехренд [2] спираються на практику Аргентини для розробки аналітичної основи концепту «закритої гри», завдяки якій можна відобразити політичну динаміку субрегіону. «Закриті ігри» провінційної політики – це субнаціональні політичні режими, в яких сім'я, або скорочена група сімей, панує над політикою у провінції, контролює доступ до провідних державних посад, засоби масової інформації та інші ділові можливості.

Е. Бентон [4] проаналізувала роль субрегіональних політиків в авторитарних системах (приклад Мексики, штат Оахака). Зазначають, що їх функціональний діапазон знаходиться у рамках сателітного забезпечення для національного рівня, проте автор доводить, що чиновники часто постають підтримкою для національного режиму через реалізацію їх місцевих вимог. Їх стратегії залежать від власного рівня політичного контролю над усіма населеними пунктами, що перебувають під власністю. Зокрема, вони діють від імені національного режиму, в якому вони сильні, але дозволяють місцевому політику грати там, де вони слабкі.

У період з 90-х рр. ХХ ст. до середини другого десятиліття ХХІ ст. хронологічно окреслюється другий проміжок – етап контакту, – у розробці субнаціонального питання у порівняльній політології. Адже саме тоді вперше здійснюється «комунікація» між політичною практикою та концептуальним зародком, що намагається її осмислити. Окрім конституювання методологічних питань та значної кількості досліджень з субнаціональної політики, важливою зміною стала трансформація парадигмальної «упередженості»: від «національного ухилу» до «федеративного монізму». Останній втілювався в тезі, що єдиною одиницею субнаціонального аналізу є суб'єкти складних держав, які володіють певною юридично визначеною політичною самостійністю на противагу до адміністративно-територіальних частин простих країн. Таким чином у всіх роботах превалювали виключно федеративні країни: Аргентина, Бразилія, Мексика, РФ, Індія, США та інші, а унітарні – упускалися з цього списку. Проте дана проблема стала питанням часу.

Тенденція досліджень останніх чотирьох років відобразила нові практичні площини для застосування порівняльної методики у субнаціональній політиці. У багатьох унітарних країнах Латинської Америки демократизація, а потім економічні ринкові реформи обумовили політичну децентралізацію. У той момент, як в деяких державах децентралізація почалася раніше, наприклад, Чилі та Колумбія, про транзит до демократії говорити ще рано. Специфікою ж було те, що децентралізація стала загальним процесом, що характеризував інституційні зміни у всіх державах Латинської Америки не залежно від форми державного устрою. Вони, латиноамериканські країни, почали обирати власні субнаціональні органи влади. Попри те, що темпи, глибина і ступінь здійснення децентралізації очевидно різнилися, проте, існували від одного випадку до іншого, тобто становили цілісний кластер для аналізу. У будь-якому разі результат цих процесів віддзеркалював все більшу актуальність місцевого політичного життя для цілої країни.

Дослідження [1; 3; 6; 12; 13; 15; 16; 17; 18; 19] свідчать, що «федеративний монізм» на сьогоднішній день подолано, бо ці роботи тим чи іншим чином стосуються унітарних держав. У порівняльній науці викристалізувалося «ствердження» про субнаціональне питання, яке увійшло у стадію – етап колаборації, – який, по-перше, базується на динамізмі методологічних принципів проблематики, а, по-друге, автономності вивчення власного предмета. [28] Поряд з основами, які були закладені Р. Снайдером на початку ХХІ ст., кожен з науковців додав свій розроблений варіант до вимірювання та концептуалізації випадків у субнаціональних одиницях. Також існують спроби до уніфікації та узагальнень результатів наукових пошуків.

Висновки. Форма державного устрою, яка була донедавна науково формотворчим критерієм для дослідника у субнаціональній проблематиці, стала дискурсом, на тлі якого розгортаються політичні процеси, проте далеко ним не обмежуються, в силу міжнародних взаємодій та специфіки локального політичного життя.

Еволюція субнаціональної проблеми у порівняльній політології є яскравим відображенням ситуації політичного мутуалізму, теоретико-практичної коекзистенції, яка безпосередньо виникла у процесі зіткнення політичної дійсності та методології, що її досліджувала. Часто остання характе-

ризувалася ригідністю до тих практик, які протікали, а тому виникали часові розриви поміж ними, як у нашій ситуації. Цьому сприяли також теоретичні обставини у вигляді «упереджень». Врешті-решт субнаціональне питання пройшло три стадії свого розвитку і тепер знаходиться на відповідному місці – як самостійний предмет наукового аналізу. Це не означає, що воно досліджене повністю, проте відкриває нові горизонти в його осмисленні та розумінні. Дослідження в рамках субнаціональної політики є одним з актуальних напрямів у політичній науці. Сьогодні існує значна кількість держав, які почали демократичний перехід ще у ХХ ст., проте досі знаходяться у транзиті. Аналіз субнаціональних одиниць в країнах з «гібридним» національним режимом дасть змогу виміряти інституційні трансформації по-новому, поглядом «знизу». Адже, якщо ціле не змінюється, тоді проблема може бути у його частинах, що не прагнуть змінитися. З іншого боку давно було доведено тезу про нерівномірність протікання економічних та політичних процесів у територіальному масштабі, а значить – можливість варіювати типи субнаціональних політичних режимів, у яких це відбувається. Перспективи субнаціональних досліджень у кінці другого двадцятиріччя ХХІ ст. більш, ніж достатні, зважаючи на те, що політичне життя суспільства рухається у двох дотичних напрямках: воно одночасно інтернаціоналізується, а також локалізується.

Література:

1. Behrend, Jacqueline, & Whitehead, Laurence. (2017). *Prácticas iliberales y antidemocráticas a nivel subnacional: enfoques comparados*. Colombia Internacional, (91), 17–43
2. Behrend, Jacqueline. 2011. *The Unevenness of Democracy at the Subnational Level: Provincial Closed Games in Argentina*. Latin American Research Review 46 (1): 150–176.
3. Behrend, Jacqueline y Whitehead, Laurence (eds. 2016a). *Illiberal Practices. Territorial Variance within Large Federal Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
4. Benton, Allyson. *How Does the Decentralization of Political Manipulation Strengthen National Electoral Authoritarian Regimes? Evidence from the Case of Mexico* (2013). APSA 2013 Annual Meeting Paper; American Political Science Association 2013 Annual Meeting.
5. Dahl, Robert. (1971). *Polyarchy. Participation and Opposition*, New Haven: Yale University Press.
6. Flavia Freidenberg y Julieta Suárez-Cao (eds.). *Territorio y poder. Nuevos actores y competencia política en los sistemas de partido multinivel en América Latina*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2014, 386 pp.
7. Fox, Jonathan. (1994). *Latin America's Emerging Local Politics*, in: *Journal of Democracy*, 5, 2, 105–16.
8. Gervasoni, Carlos (2010). *A Rentier Theory of Subnational Regimes: Fiscal Federalism, Democracy, and Authoritarianism in the Argentine Provinces*, in: *World Politics*, 62, 2, 302–340.
9. Gibson, Edward (2005). *Boundary Control: Subnational Authoritarianism in Democratic Countries*, in: *World Politics*, 58, 1, 101–132.
10. Gibson, Edward L. (2010). *Politics of the Periphery: An Introduction to Subnational Authoritarianism and Democratization in Latin America*, in: *Journal of Politics in Latin America*, 2, 2, 3–12.
11. Giraudy, Agustina. (2010). *The Politics of Subnational Undemocratic Regime Reproduction in Argentina and Mexico*, in: *Journal of Politics in Latin America*, 2, 2, 53–84.
12. Giraudy, Agustina. 2015. *Democrats and Autocrats. Pathways of Subnational Undemocratic Regime Continuity within Democratic Countries*. Oxford: Oxford University Press.
13. Harbers, Imke and Ingram, Matthew C., *Politics in Space: Methodological Considerations for Taking Space Seriously in Subnational Comparative Research* (September 14, 2015).
14. Huntington, Samuel P. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
15. Juan Federico Pino. *Entre democracias y autoritarismos: una mirada crítica al estudio de la democracia subnacional en Colombia y Latinoamérica*, Colombia Internacional vol. no. 91 (July 2017).
16. Kenawas, Yoes. *The Rise of Political Dynasties in Decentralized Indonesia*. Master Thesis at S. Rajaratnam School of International Studies, Nanyang Technological University, Academic Year 2012/2013.
17. Kent Eaton (2015) *Disciplining Regions: Subnational Contention in Neoliberal Peru*, *Territory, Politics, Governance*, 3:2, 124–146
18. Kent Eaton, Juan Diego Prieto. *Subnational Authoritarianism and Democratization in Colombia: Divergent Paths in Cesar and Magdalena*, in *Violence in Latin America and the Caribbean Subnational Structures, Institutions, and Clientelistic Networks*, edited by Tina Hilgers and Laura Macdonald (Cambridge: Cambridge University Press, 2017)
19. Kent, Eaton. *Territory and Ideology in Latin America: Policy Conflicts between National and Subnational Governments* (Oxford University Press, 2017)

20. Lijphart, Arend. 1971. Comparative Politics and the Comparative Method. *American Political Science Review* 65 (3): 682–693.
21. Botana, Natalio. El Cénit del Poder, *La Nación*, May 4, 2006.
22. O'Donnell, Guillermo (1999b.). Polyarchies and the (Un)Rule of Law in Latin America: A Partial Conclusion, in: Juan Mñndez, Paulo Pinheiro, and Guillermo O'Donnell (eds.), *The (Un)Rule of Law and the Underprivileged in Latin America*, Notre Dame: University of Notre Dame Press, 303–338.
23. O'Donnell, Guillermo On the State, Democratization and Some Conceptual Problems (A Latin American View with Glances at Some Post-Communist Countries), *World Development* Vol. 21, N 8 (1993): 13 55–70.
24. Rokkan, Stein. 1970. *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. Nueva York: McKay.
25. Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
26. Snyder, Richard. 2001. Scaling Down: The Subnational Comparative Method. *Studies in Comparative International Development* 36 (1): 93–110.
27. Suárez-Cao, Julieta, Batlle, Margarita, & Wills-Otero, Laura. (2017). El auge de los estudios sobre la política subnacional latinoamericana. *Colombia Internacional*, (90), 15–34.
28. Tillin, Louise. (2013). National and Subnational Comparative Politics: Why, What and How, in: *Studies in Indian Politics*, Vol 1, Issue 2, pp. 235–240.